

LECTIO PRAECURSORIA

Mari Välimäki

Rikotut Lupaukset. Esiaviolliset suhteet ja toimijuus Ruotsin yliopistokaupungeissa 1600-luvun lopulla

Vuonna 2015 nuortenlehti *Demin* keskustelupalstalla nimimerkki *Pearl95* tiedusteli, ”voiko opiskelijaelämää ja parisuhdetta yhdistää onnistuneesti?” Vastaavia keskusteluja on käyty myös muilla keskustelupalstoilla kuten Suomi24- ja Vauva.fi -palstoilla. Kysyjillä on usein huoli opiskeluajan ja parisuhteen yhdistämisestä: onko mahdollista olla aktiivinen opiskelija, osallistua opiskelijatoimintaan ja silti elää onnellisesti parisuhteessa?¹ Kuten arvata saattaa, vastaajat ovat kahta mieltä. Keskustelu kuitenkin osoittaa, että opiskelijaelämään liitetään ajatus parisuhteesta elämisen vaikeudesta. Syitä on monia, kuten halu pitää kaikki mahdollisuudet avoimina, mahdollisuus lähteä esimerkiksi opiskelijavaihtoon ulkomaille ja epävarmuus tulevast. Jotkut kokevat perheen perustamisen vaikeaksi, jos tulot ovat pienet tai epäsäännölliset. Elämäntältä halutaan varmuutta ennen kuin vakiinnutetaan.

Opiskelu-aikaa on kuvattu usean elämänvaiheen solmukohtaksi: muutetaan uudelle paikkakunnalle, itsenäistytään lapsuudenperheestä, suuntaudutaan työuralle ja löydetään mahdollisesti puoliso. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2018 julkaisemassa tutkimuksessa *Opiskelijoiden elämäntilanteet ja niiden esiintyvyys eri koulutusaloilla* kerrotaan, että opiskelijoiden arki on moninaisempaa ja sirpaloituneempaa kuin aiemmin.² Tutkimus osoittaa, että opiskelijoiden elämänvaiheisiin vaikuttavat monet tekijät ja heidän elämäntilanteilleen on vaikeampi asettaa selkeitä rajoja. Opiskelijoiden elämäntilanne ei myöskään pysy staattisena opintojen aikana, sillä elämäntilanteiden muutokset ovat tyypillisiä juuri siinä iässä, missä suurin osa opiskelijoista on eli 20–30-vuotiaina.

Kuva 1. Opiskelijoita lukusalissa. Kuva: Pixabay.

Historioitsijana on helppo olla tässä kohden hieman tylsä ja todeta, että lähihistoriassa näkyvät muutokset ovat kuuluneet tavalla tai toisella opiskelijaelämään jo vuosisatoja. Opiskelijat painivat samantapaisten ihmissuhde- ja urakysymysten parissa niin 1600-luvulla kuin nykypäivänakin. Suurin ero 400 vuotta sitten eläneiden opiskelijoiden ja nykyopiskelijoiden välillä lienee se, että nykyään korkeakoulussa voi opiskella kuka vain sukupuoleen katsomatta; 1600-luvulla vain miehet saattoivat opiskella yliopistossa, mutta silloinkin opiskelijaelämälle tyypilliset kysymykset koskivat myös naisia.

Merkittävä ero menneisyyden ja nykypäivän välillä on myös se, että nykyään opiskelijoiden ei tarvitse vastata henkilökohtaisista suhteistaan ja niiden seurauksista yliopiston professorikunnan edessä. Opiskelijoiden olisi 1600-luvun ihanteiden mukaan tullut elää pidättäytyen sukupuolisuhteista, sillä kaikki avioliiton ulkopuolinen seksuaalinen kanssakäyminen oli lailla kielletty. Toisaalta kuitenkin ymmärrettiin, että opiskelijat olivat seksuaalisesti aktiivisessa iässä, ja täyden pidättäytymisen sijaan heidän ennemminkin odotettiin kantavan vastuunsa esiaviollisten suhteiden hedelmistä. Opiskelijoiden tuli varautua siihen, että esiaviollisen suhteen ja siitä syntyneen lapsen seurauksena heidän opintonsa saattoivat katketa hetkeksi tai kokonaan, sillä esiaviollisesta suhteesta tuomittu opiskelija sai maallisten sakkojen ja kirkollisen häpeärangaistuksen lisäksi kurinpidollisen määräaikaisen erotusrangaistuksen yliopistosta. Yliopistot eivät suhtautuneet opiskelijoiden siveysrikoksiin kevyesti tai vähätellen. Esiaviollisen suhteen olisi voinut sovittaa myös avioitumalla loukkaamansa naisen kanssa, mutta tähän vaihtoehtoon päätyi harva opiskelija. Syitä oli monia, mutta yksi merkittävä syy oli se, ettei opiskelijoilla ollut mahdollisuutta elättää perhettään. Opintojen ollessa kesken heillä ei ollut mahdollisuutta saada sellaista tointa, josta saatavilla säännöllisillä tuloilla perhe olisi pysynyt leivän syrjässä kiinni. Epävarmuus tulevasta siis vaivasi myös menneisyyden opiskelijaa.

Nykyneiden ei puolestaan tarvitse suhteeseen ja sukupuoliyhteyteen ryhtyessään miettiä, pitääkö mies lupauksensa ja vastaako mahdollisesti syntyvästä lapsesta, vai jääkö nainen yksin lapsen kanssa. Hänen ei tarvitse pohtia, miten osoittaa tuomioistuimelle, että raskaus on saanut alkunsa oikeaan aikaan suhteessa lapsen syntymään. Naisen ei myöskään tarvitse osoittaa, että suhde on ollut vakava ja avioliittoon tähtäävä, jotta hänellä on mahdollisuus saada mieheltä korvaus tai mies avioitumaan kanssaan.

Väitöskirjassani olen tarkastellut, mitä 1600-luvun lopun Ruotsin yliopistokaupunkien tuomioistuinten käsittelemät esiaviollisiin suhteisiin liittyneet rikostapaukset kertovat toimijuudesta. Esimerkki-kaupunkeina toimivat Uppsala, jonne yliopisto perustettiin 1477, ja Turku, jonne akatemia perustettiin 1640. Lähteinä ovat toimineet yliopistojen omien tuomioistuinten, konsistorien pöytäkirjat sekä Turun osalta kaupungin tuomioistuinten, kämnerin- ja raastuvanoikeuden pöytäkirjat. Pöytäkirjoista olen etsinyt esiaviollisiin suhteisiin ja kosiskeluun liittyneiden rikosten käsittelyjä. Tällaisia rikoksia olivat neidonloukkaus, salavuoteus sekä avioliittolupauksen rikkominen. Neidonloukkaus oli rikos, jossa naimaton mies oli seksuaalisessa kanssakäymisessä naimattoman naisen kanssa ilman naisen naittajan lupaa. Salavuoteudessa oli myös kyse naimattoman naisen ja miehen välisestä seksuaalisesta kanssakäymisestä. Toisin kuin neidonloukkauksessa, salavuoteudessa mies ei kuitenkaan rikkonut naisen naittajaa vastaan, vaan sekä nainen että mies olivat rikoksentekejiä. Avioliittolupauksen rikkominen taas tapahtui, kun mies ei suostunutkaan avioitumaan naisen kanssa, jolle oli luvannut avioliiton ja jonka kanssa hän oli maannut.

Lähden tutkimuksessani liikkeelle siitä, miten yliopistojen konsistorit tutkivat ja tuomitsivat esiaviollisiin suhteisiin liittyneitä tapauksia. Aiemmassa tutkimuksessa 1600-luvun aikana tapahtuneiden oikeuskäytäntöjen muutosten on nähty olevan yhteydessä naisten ja miesten asemaan yhteisöissä. Väitöskirjani osoittaa, että konsistorit tutkivat ja tuomitsivat esiaviollisiin suhteisiin liittyneet rikokset kuten muutkin tuomioistuimet Ruotsissa. Konsistorien toiminnassa näkyvät myös samat oikeuskäytäntöihin liittyneet muutokset kuin muuallakin valtakunnassa. Vuosisadan lopulla avioliittolupauksen rikkomiseen liittyvissä tapauksissa Uppsalan ja Turun välillä oli kuitenkin eroja. Avioliittolupauksen rikkomistapaukset

tutkittiin ja tuomittiin konsistorien ja tuomiokapitulin yhteistyönä ja vaikuttaa siltä, että Turussa tuomiokapituli säilyttää Uppsalaa pidempään määräävän aseman opiskelijoiden siveysrikosten tutkinnassa.

Toimijuus on keskeinen käsite vanhempia aikoja koskevissa sukupuolihistorian tutkimuksissa, ja sitä on käytetty pääasiassa naisten historiaa tarkasteltaessa. On tutkittu, omasivatko naiset toimijuutta patriarkaalisesti järjestyneissä uuden ajan alun yhteisöissä, joissa normien mukaan mies oli hallitsevassa asemassa. Nuorten naisten oikeudelliseen asemaan on nähty vaikuttaneen Ruotsissa 1600- ja 1700-luvuilla tapahtunut niin sanottu oikeudellinen vallankumous, joka uudisti lainsäädäntöä sekä oikeuslaitosta ja aiheutti näin oikeuskäytäntöjen muutoksen. Naisista tuli maallisen lainsäädännön silmissä siveysrikoksissa oikeudellisia subjekteja, jotka vastasivat itsenäisesti rikoksistaan. Neidonloukkaus oli vielä rikos naisen naittajaa vastaan, mutta 1600-luvun kuluessa neidonloukkaustapaukset vähenivät, ja vuosisadan lopulla esiavioliisiin suhteisiin liittyneet rikokset tutkittiin pääasiassa salavuoteuksina. Näissä rikoksissa sekä mies että nainen nähtiin henkilökohtaisesti rikoksentekeijöinä.

Tutkijat ovat keskustelleet siitä, huononsivatko oikeuskäytäntöjen muutokset naisten asemaa. Tutkimani avioliittolupauksen rikkomistapaukset osoittavat, että naisten oli vuosisadan lopulla yhä vaikeampi todistaa yliopistokaupunkien tuomioistuimille saaneensa avioliittolupauksen mieheltä, sillä tuomioistuimet alkoivat vaatia todisteita itse lupauksesta. Enää ei riittänyt, että nainen pystyi todistamaan parin välisen vakavan suhteen, kuten 1600-luvun puolivälissä. Avioliittolupauksen rikkomistapaukset kuitenkin korostivat naisen itsenäistä asemaa. Heillä oli oikeus syyttää miestä lupauksen rikkomisesta ja vaatia korvausta tuomioistuimessa. Myös neidonloukkausrikoksissa naisilla oli oikeus vaatia mieheltä korvaukseksi huomenlahjaa, jos mies ei avioitunut hänen kanssaan. Tämä siitä huolimatta, että lainsäädännöllisesti neidonloukkauksen katsottiin olevan rikos naisen naittajaa vastaan. Omien oikeuksien puolustaminen ja korvauksen vaatiminen edellyttivät naiselta lainsäädännön tuntemusta, valmistautumista sekä oikeanlaista argumentointia ja todistelua koko vuosisadan ajan. Naiselta odotettiin loogista, rationaalista toimintaa. Naiset olivat avioliittolupauksen rikkomistapauksissa tietoisia toimijoita, joilla oli kykyä ja mahdollisuuksia toimia itsenäisesti sekä vaikuttaa muita ja itseään koskevaan päätöksentekoon. En siis katso oikeudellisten muutosten kategorisesti huonontaneen naisen asemaa.

Kuva 2. *Academicus upsaliensis* eli uppsalalainen opiskelija. Kuva: Joseph Friedrich Leopold (1668–1726), Uppsalan yliopiston kirjasto.

Kun uuden ajan alun naisia koskevassa sukupuolihistoriallisessa tutkimuksessa toimijuuden käsite on ollut keskeinen analyttinen työkalu, miehiä koskeva sukupuolihistoriallinen tutkimus on pitkälti keskittynyt tarkastelemaan erilaisia maskuliinisuuksia ja näiden hierarkkisuutta suhteessa toisiinsa. Väitöskirjatutkimusta tehdessäni totesin, että näiden toisistaan eroavien tutkimuksellisten asetelmien vuoksi miehiä ja naisia on vaikea tutkia rinta rinnan ja vuorovaikutuksessa toisiinsa. On vaikea soveltaa kahta erilaista tutkimuksellista lähestymistapaa, joissa lähtökohtaisena oletuksena on naisen alisteinen asema suhteessa mieheen. Tutkimuksessani nuorten naisten ja miesten elämäntilanne kun näyttää hyvin samankaltaisena. Väitöskirjassani haastankin polarisoituneita ja vakiintuneita tutkimusasetelmia. Myös nuorten miesten historiaa on mahdollista tutkia toimijuuden käsitteen avulla. Tutkimalla, mitkä asiat määrittivät sekä naisten että miesten toimijuutta, saamme paremman kuvan ihmisten elämästä patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Niin naisten kuin miestenkin kohdalla meidän tulisi pohtia, mistä tekijöistä toimijuus koostui ja mitkä tekijät siihen vaikuttivat.

Esiaviollisia suhteita tarkasteltaessa opiskelijoiden toimijuutta määrittivät heidän ikänsä, opiskelijuutensa ja erityisesti se, että heidän tuli olla kuuliaisia sekä professoreille että vanhemmilleen. Lisäksi heidän toimijuuttaan määritti sukupuoli ja osin myös se, mitä odotuksia miehille asetettiin esiaviollisissa suhteissa. Kuten mainitsin aiemmin, heidän tuli olla valmiita kantamaan vastuunsa suhteen seurauksista. Yliopistojen konsistorien ja Turun kaupungin tuomioistuinten tutkimat tapaukset kertovat, että yksi keino vaikuttaa itseään koskevaan päätöksen tekoon tuomioistuimissa oli osoittaa kuuliaisuutta ja katuvaisuutta. Katuvainen opiskelija sai esimerkiksi lievemmän erotusrangaistuksen kuin konsistorin edessä uhmakkaasti esiintynyt opiskelija.

Väitöstutkimuksessani osoitan, että 1600-luvun Ruotsissa eläneiden nuorten naisten ja miesten toimijuus oli esiaviollisissa suhteissa erilaista, mutta määrittyi samojen tekijöiden kautta. Näitä tekijöitä olivat sukupuoli, ikä, avio- ja yhteiskunnallinen sääty sekä asema yhteisössä ja perheessä. Nuorten tuli tietää oma paikkansa patriarkaalisessa järjestelmässä, ja heidän toimijuutensa riippui siitä, miten he osasivat pelata järjestelmän säännöillä, ennakoita ja luoda mahdollisuuksia vaikuttaa itseään ja muita koskeviin päätöksiin. Nämä tekijät eivät kuitenkaan määrittäneet ainoastaan nuorten toimijuutta, vaan myös aikuisien naisten ja miesten toimijuutta voidaan tarkastella samojen tekijöiden kautta.

Väitöskirjassani tarkastelu laajenee opiskelijoista ja heidän kanssaan esiaviollisiin suhteisiin ryhtyneistä naisista muihin yliopistokaupungeissa asuneisiin miehiin ja naisiin sekä esiaviollisesta suhteesta epäiltyjen parien vanhempiin. Lisäksi olen tarkastellut instituutioiden eli tässä tapauksessa yliopistojen konsistorien toimijuutta. Tutkimuksessani siis rinnastuvat sukupuolentutkimuksen sekä yhteiskuntahistorian tavat tarkastella toimijuutta. Tällöin myös valtaa yksilöitä kohtaan osoittanut instituutio nähdään toimijana, joka on osa hierarkkista patriarkaalista järjestelmää, toimii vuorovaikutuksessa tutkimiansa ja tuomitsemiensa ihmisten kanssa ja on vastuussa päätöksistään ylemmilleen.

Kuva 2. Väitös toteutettiin etäväitöksenä. Kuvasa väittelijän lisäksi vastaväittäjä dosentti Sari Katajala-Peltomaa, kustos professori Kirsi Vainio-Korhonen sekä tiedekunnan edustaja professori Kirsi Salonen. Kuva: Topi Artukka.

Tutkimuksessani keskeistä toimijuuden tarkastelulle on ollut moninäkökulmainen eli intersektionaalinen tutkimusote. Intersektionaalisuudesta on huhtikuun alkupuolen aikana keskusteltu paljon niin perinteisessä kuin sosiaalisessakin mediassa. Käsitteen on esitetty olevan poliittisesti ja ideologisesti latautunut. Tutkimuksessani käsitteellä on tieteellinen käyttötarkoitus. Sen avulla tuotetaan argumentoitua tietoa menneisyyden ihmisten elämästä. Intersektionaalisuutta voidaan lähestyä sekä teoriana että käsitteenä, ja se syntyi länsimaisen naistutkimuksen kritiikistä, jonka katsottiin määräytyvän valkoisten naistutkijoiden lähtökohdista. Tästä syystä intersektionaaliseen tarkasteluun kytkeytyi alun perin keskeisesti rodun kategoria. Sittemmin intersektionaalisuus on kehittynyt monenlaisiksi erilaisiksi tutkimusotteiksi. Yhteistä näille on se, että niissä tarkastellaan ihmisryhmiä tai yksilöä erilaisten, heihin tai hänen asemaansa vaikuttavien tekijöiden risteyskohdassa. Suomessa tutkimusotteesta on käytetty myös nimitystä risteävät erot.

Intersektionaalinen katsantokanta on tutkimuksessani auttanut hahmottamaan, mitkä tekijät määrittivät naisten, miesten ja instituutioiden toimijuutta Ruotsin 1600-luvun yliopistokaupungeissa. Kun toimijuutta tarkastellaan esiaviollisiin suhteisiin liittyvien rikostapausten kautta intersektionaalisesti, keskeisiksi toimijuuden muodoiksi nousevat neuvottelu, suostuttelu ja kommunikaatio, jotka luovat mahdollisuuksia vuorovaikutukseen auktoriteettien kanssa. Uuden ajan alun toimijuuden tarkastelussa on tärkeää huomioida, että jokainen ihminen oli osa hierarkkista patriarkaalista järjestelmää ja vastuussa ylemmilleen, viime kädessä Jumalalle.

Suomessa ja Pohjoismaissa useat tutkijat ovat tarkastelleet uuden ajan alun naisten toimijuutta. Tutkimukseni on keskustelun avaus uuden ajan alun miesten toimijuuteen. Tutkimuksen edessä pohdin useita jatkokysymyksiä, joista moni on edelleen vailla vastausta. Itseäni kiehtoo erityisesti se, miten aiem-

massa tutkimuksessa todettu naisten toimijuus patriarkalisessa yhteiskunnassa vaikutti miesten toimijuteen. Myös kysymys siitä, miten mieheys ja miesten sekä poikien toimijuus on muuttunut siirryttäessä varhaismodernista modernille ja postmodernille ajalle, odottaa vastausta.

FM Mari Välimäen Suomen historian alaan kuuluva väitöskirja ”Rikotut lupaukset. Esiaviolliset suhteet ja toimijuus Ruotsin yliopistokaupungeissa 1600-luvun lopulla” tarkastettiin Turun yliopistossa 17.4.2021. Vastaväittäjänä toimi dosentti Sari Katajala-Peltomaa (Tampereen yliopisto) ja kustoksena professori Kirsi Vainio-Korhonen (Turun yliopisto). Tilaisuus oli suomenkielinen ja järjestetty etäyhteyksin.

Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <https://www.utupub.fi/handle/10024/151280>.

¹ Demi, Keskustelut: Voiko opiskelijaelämää ja parisuhdetta yhdistää onnistuneesti. www.demi.fi, luettu 31.8.2020; Suomi24, Keskustelu, Opiskelija seurustelee työssä käyvän kanssa, Seurustelu saman alan opiskelijan kanssa, <http://keskustelu.suomi24.fi>, luettu 21.4.2021; Vauva, Keskustelu, Opiskelua ja parisuhdetta ei voi yhdistää, Vakityössä olevan ei kannata seurustella opiskelijan kanssa, www.vauva.fi, luettu 21.4.2021.

² Saari, Juhani, *Opiskelijoiden elämäntilanteet ja niiden esiintyvyys eri koulutusaloilla*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:17, Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.